

Platón: Összes művei 1.

TARTALOM

LAKHÉSZ
KHARMIDÉSZ
LÜSZISZ
PRÓTAGORASZ
A KISEBBIK HIPPIASZ
IÓN
A NAGYOBBIK HIPPIASZ
SZÓKRATÉSZ VÉDŐBESZÉDE
GORGIASZ
MENÓN
KRATÜLOSZ
EUTHÜDÉMOSZ
MENEXENOSZ
A LAKOMA
PHAIDÓN
SZÖVEGMAGYARÁZATOK

A görögség legnagyobb filozófusa, az athéni Akadémia alapítója és húsz éven át feje hatalmas - évszázadok gondolkodását meghatározó és ma is elevenen ható - életművét voltaképp irodalmi mellékterméknek tekintette fő tevékenysége, az akadémiai tanítása, a lélektől lélekig ható előszavas közlés mellett. De így is műfajt teremtett: a filozófiai dialógust, amelyről elmondhatjuk, hogy első megjelenése egyszerre mind később soha utol nem ért, legművészebb megvalósulása is. A párbeszédekben Szókratész - Platón mestere és főhőse, az athéniaktól halálra ítélt csodálatos öregember - és beszélgetőtársai egy-egy fogalom definícióját keresik, különböző erényekről vitatkoznak vagy a retorika értékéről - csupa elvont téma. Hogy ebből hogyan lehet nemcsak gondolatilag igényes, hanem olvasmánynak is megnyerő alkotásokat teremteni, ez Platón művészetének a titka. A titok talán a hangulatnak abban a különös, ellentmondásos kettősségében rejlik, amely átszövi a dialógusokat. Szókratész az igazság, az erkölcs, az emberi lét mibenlétét kutatja: határtalanul fontos, a szóeredeti értelmében életbe vágó, amit tesz- hiszen végül ezért ítélik halálra -, mégis beszélgetéseit udvarias kedvesség, könnyed derű, és persze irónia és humor lengi át. Mert Apollón parancsa kegyetlen, nem lehet kibújni alóla akkor sem, ha a végén bürökpohár lesz az engedelmesség jutalma - teljesítése mégis öröm, nagyszerű szellemi kaland, fölszabadult játék is.

Platón

LAKHÉSZ

(Steiger Kronél fordítása)

I. LÜSZIMAKHOSZ

Láttátok ezt a férfiút teljes fegyverzetben vívni,* Nikiasz és Lakhész. De eddig nem mondtuk meg, hogy én és Melésziasz miért hívtunk benneteket, hogy velünk együtt nézzétek a látványosságot. Most azonban el fogjuk mondani, mert úgy véljük, veletek nyíltan kell szólnunk. Hiszen vannak, akik nevetnek az ilyesmin, s ha valaki tanácsot kér tőlük, nem azt

mondják, amit gondolnak, hanem kitalálják, mit akar a tanácskérő, és a saját véleményük ellen beszélnek. De rólatok azt tartjuk, hogy megfelelően ítélték, s megítélve a dolgot egyenesen megmondjátok a véleményeteket. Ezért is hívtunk meg benneteket, hogy együtt tanácskozzuk meg azt, amit most közölni fogunk. Az ügy pedig, amelyet ily hosszsan vezetek be, a következő:

Ezek itt a fiaink. Annak a nagyapja után Thuküdidész a neve, ez meg az én fiam. Ő is a nagyapjáról kapta a nevét, az én apámról: Ariszteidésznek hívják. Nos, mi elhatároztuk, hogy a lehető legjobban gondoskodunk róluk, s nem cselekszünk a sokaság módjára, akik midőn fiaik ifjúvá serdülnek, rájuk hagyják, hogy tegyék, amit akarnak, hanem már most gondoskodni kezdünk róluk, amennyire tőlünk telik. S mert tudjuk, hogy nektek is vannak fiaitok, úgy véljük, ha egyáltalán valaki, akkor ti törődtek azzal, hogyan kell foglalkozni velük, hogy kiváló emberré legyenek. Ha pedig nem gondolkoztatok még ilyesmin, akkor intünk benneteket, hogy ezt nem szabad elhanyagolnia s fölszólítunk rá, hogy velünk együtt gondolkodjatok fiaitok sorsán.

II. De honnan támadt ez az ötletünk? Ezt meg kell hallgatnotok, Nikiasz és Lakhész, még ha kissé hosszadalmas is. Én meg Melésziasz együtt szoktunk étkezni, s velünk esznek a fiúk is. Mint beszédem elején is említettem, nyíltan szólunk veletek. Mindkettőnk sok szépet tud mesélni a saját apjáról a fiúknak, olyan dolgokat, amelyek háborúban és békében történtek,

midőn ők a szövetségesek és az állam ügyeit intézték. Saját tetteinkről azonban nincs mit mondanunk. Bizony restelkedünk emiatt, s apáinkat okoljuk, hogy amikor ifjak voltunk, hagytak bennünket elkényelmesedni, és a mások dolgaival foglalkoztak. S ezt tárjuk intő példaként fiaink elé, mondván, hogy ha nem törődnek magukkal és nem hallgatnak ránk, hírnév nélkül maradnak, de ha gondjuk lesz magukra, hamarosan méltók lehetnek a névre, amelyet viselnek.

Nos, ők azt mondták, hallgatni fognak ránk. Mi meg azt vizsgáljuk, hogy miféle tanulmányok vagy gyakorlatok révén válhatnak kiváló férfiakká. Ajánlották nekünk ezt a tárgyat is, mondván, hogy nemes dolog, ha az ifjú megtanul teljes fegyverzetben vívni, s dicsérték ezt a férfit, akit most láttatok, amint bemutatta tudományát, majd azt tanácsolták, szemléljük meg magunk is. Hasznosnak láttuk tehát, hogy mi is megszemléljük e férfi bemutatóját, meg benneteket is meghívjunk: mind nézőtársakul, mind azért, hogy megtanácskozzuk veletek a dolgot, és segítségünkre legyetek, ha akartok, a fiúkról való gondoskodásunk kérdésében.

Ezt akartuk hát közölni veletek. Az már a ti feladatotok, hogy megtanácskozzátok velünk e tárgyra vonatkozóan is, hogy szerintetek hasznos-e megtanulni vagy sem; s hogy a többiről is megmondjátok, van-e olyan tanulmány vagy gyakorlat, melyet ifjú férfiak számára ajánltok; és hogy e megbeszélésünkről is elmondjátok, hogyan akartok részt venni benne.

III. NIKIASZ

Dicsérem a terveteket, Lüszimakhosz és Melésziasz, és készen állok, hogy részt vegyek a megbeszélésen. Gondolom, Lakhész is így van vele.

LAKHÉSZ

Jól gondolod, Nikiasz. Amit Lüszimakhosz az imént a saját apjáról és Melésziaszról mondott, azt nagyon találónak érzem mind őrájuk nézve, mind miránk és mindazokra, akik államügyekkel foglalkoznak: ezekkel az emberekkel körülbelül az történik, amit ő mondott: a gyermekeikkel kapcsolatos teendőket és magánügyeiket kevésbé és hanyagul intézik. Ezt hát

helyesen mondd, Lüsziakhosz. De már hogy bennünket fölhívsz az ifjak nevelésének együttes megtanácskozására, Szókratészt meg nem, azon csodálkozom. Először azért, mert démosztársad, aztán azért is, mert ő minden idejét azzal tölti, amit te kutatsz: hogy mi az ifjak számára helyes tanulmány vagy gyakorlat.

LÜSZIMAKHOSZ

Mit nem mondasz, Lakhész! Hát Szókratész foglalkozik ilyesmivel?

LAKHÉSZ

Nagyon is, Lüsziakhoszom.

NIKIASZ

Ezt magam is állíthatom, ugyanolyan határozottan, mint Lakhész. Hiszen nemrég nekem is ajánlott egy zenetanárt a fiam mellé: Damónt, Agathoklész tanítványát, aki nemcsak a zenében kitűnő, hanem mindazon egyéb dolgokban is, amelyekkel ilyen korú fiúknak érdemes foglalkozniuk.

IV. LÜSZIMAKHOSZ

A velem egykorúak kevéssé ismerik a fiatalokat, Szókratész, Nikiasz és Lakhész, mivel – életkoruk miatt – sokat vannak otthon. Ha azonban neked, Szóphroniszkosz fia, van a démosztársad számára valami jó javaslatod, azt el kell mondanod. Ez illő is, hiszen apád révén barátunk vagy: mert apád meg én mindig bajtársak és barátok voltunk, s előbb esett az ő halála, mint az, hogy velem összeveszett volna. De most jut eszembe az imént mondottakról valami: ezek a fiúk egymás közt gyakran emlegetik Szókratészt, és erősen dicsérik. Mégsem kérdeztem meg tőlük soha, hogy vajon a Szóphroniszkosz fiáról beszélnek-e. Tényleg, fiúk, mondjátok csak, ő az a Szókratész, akit olykor emlegettek?

FIÚK

Ő az bizony, apám.

LÜSZIMAKHOSZ

Hérára is, Szókratész, nagyszerű, hogy öregbited jó hírért az apádnak, ennek a kiváló embernek, s hogy ügyed a miénk lesz, a mi ügyünk meg a tiéd.

LAKHÉSZ

Bizony ne tágíts e férfitól, Lüsziakhoszom! Mert én láttam ám, amikor nemcsak apjának öregbítette a hírért, hanem hazájának is. Mellettem volt ugyanis, amikor a délioni csatában hátráltunk, s azt mondom, hogy ha a többiek is olyanok lettek volna, mint ő, dicső maradt volna a város, és nem bukott volna el.

LÜSZIMAKHOSZ

Szép ez a dicséret, Szókratész, amellyel most olyan férfiak dicsérnek téged, akiknek dicsérő szava hitelt érdemel. Mert tudd meg: örülök, hogy jó híredet hallom, s tudd meg azt is,

hogy magam is jóakaróid közé tartozom. Már korábban közénk kellett volna jönnöd, s barátaidnak tartanod bennünket, ahogy ez illik. No de mától fogva, hogy megismertük egymást, ne tégy másként, hanem tarts velünk és tekints barátaidnak bennünket is meg a fiúkat is, hogy ti is ápoljátok a mi barátságunkat. Ezt te meg is fogod tenni, mi pedig ismételten emlékeztetünk majd rá.

De mit szóltok ahhoz, amiről beszélgetni kezdtünk? Mi a véleményetek: alkalmas-e vagy nem az ifjak számára a teljes fegyverzetben való vívás tudománya?

V. SZÓKRATÉSZ

Megpróbálom, Lüsimumakhosz, hogy tanácsot adjak e kérdésekben, amennyire képes vagyok rá, s hogy megtegyek mindent, amire fölszólítasz. De mert ifjabb és tapasztalatlanabb vagyok e férfiaknál, a legillendőbbnek azt tartom, ha előbb őket hallgatom meg és tanulok tőlük. Ha aztán az elmondottakon kívül van valami egyéb véleményem, azt megpróbálom előadni és meggyőzni róla téged is meg a többieket is. Nos, Nikiasz, nem kezdené el valamelyikőtök?

NIKIASZ

Semmi akadály, Szókratész. Nekem az a véleményem, hogy e tárgyat nagyon hasznos az ifjaknak ismerniük. Mert jó, ha nem másutt töltik az idejüket, olyan helyeken, ahol összejönni szeretnek az ifjak, amikor szabad idejük van, hanem itt. Ettől a testüknek is jobban meg kell erősödni, hiszen nem csekélyebb és nem kevesebb erőfeszítéssel jár ez, mint a többi testedzés. Aztán meg a szabad emberhez leginkább ez a testgyakorlás illik és a lovaglás. Azt a

harcot, amelynek bajnokai vagyunk, s amelyben fontosnak tartjuk a küzdelmet, csupán azok gyakorolják helyesen, akik a háborúban használatos eszközökkel edzenek. S hasznos lesz ez a tárgy a csatában is, amikor sok más emberrel együtt csatasorban kell harcolni. A legnagyobb hasznát azonban mégis akkor látjuk, amikor fölbomlik a csatasor, és ember emberrel küzd akár úgy, hogy rátámad a védekezőre, és üldözőbe veszi, akár úgy, hogy menekülés közben védekezik a másik ellen, aki őt támadja. Nem is szenved bánalmat egyetlen embertől sem az ilyen, de bizonyára még többektől sem, hanem minden helyzetben fölülkerekedik.

Aztán meg más szép dolgok tanulása iránt is vágyat kelt ez. Hiszen aki teljes fegyverzetben vívni tanul, abban fölébred a vágy a következő tárgynak, a taktikának az elsajátítása iránt. S ha ennek birtokába jut, és belekóstol a dicsőségbe, törekedni fog valamennyi stratégiai tudományra. Így már világos, hogy mindezek a tanulmányok és foglalatosságok, amelyeknek ez a tárgy alkotja bevezetését, mennyire nemesek és méltók rá, hogy egy férfi elsajátítsa őket és foglalkozzék velük.

Tegyük még hozzá – s ez nem csekélység –, hogy a háborúban jóval magabiztosabbá és bátrabbá tesz minden férfit ez a tudomány. Ne restelljük még elmondani – bár kis dolognak tűnhet –, hogy délcegebb tartást is kölcsönöz mindazon helyzetekben, ahol a férfinak délceg

megjelenésűnek kell lennie, s így, mert délcegebb, egyszersmind félelmetesebbnek is látja őt az ellenség. Én tehát, Lüsimumakhosz, mint mondom, szükségesnek látom, hogy az ifjak tanulják ezt, és elmondtam, miért látom így. De Lakhész, ha van valami hozzátennivalója, magam is szívesen meghallgatnám.

VI. LAKHÉSZ

Bármely tudományról bajos azt állítani, Nikiaszom, hogy nem kell megtanulnunk: úgy tetszik, mindegyiket jó tudni. Így a fegyveres vívást is meg kell tanulni, ha az – mint a vívómesterek állítják, és Nikiasz is mondja – tudomány. De ha nem tudomány? Ha tévednek, akik annak tartják? Vagy ha tudomány ugyan, de mégsem olyan becses, akkor ugyan minek kellene tanulni? Azért mondom ezt róla, mert az a véleményem: ha érne valamit, nem kerülte volna el a figyelmét a spártaiaknak, akik egész életükben mással sem törődnek, mint annak kutatásával és gyakorlásával, ami a háborúban a fölényt biztosítja nekik.

De ha ők nem figyeltek volna is föl rá, vívómestereik csak nem feledkeztek volna meg róla, hiszen a görögök között ők a legkitűnőbbek az ilyesmiben. Aki náluk ebben dicsőséget szerez, az másutt nagy vagyont gyűjthet ugyanúgy, mint azok, akik minálunk tragédiaírással aratnak sikert. Mert aki úgy gondolja, jól tud tragédiát írni, nem kerüli el Attikát, hogy más városokban mutatkozzék be, hanem egyenest ide jön, és itt mutatja be művét, amint illik. Spártát azonban a fegyveres vívók, úgy látom, megközelíthetetlen szent helynek tartják, ahová még lábujjhegyen sem léphetni be. Elkerülik, és mindenütt inkább mutatják be tudományukat, legfőképp azok előtt, akik elismerik magukról, hogy sokan előbbre valók náluk a hadi mesterségben.

VII. Aztán meg jó néhányuk mellett ott voltam ám, Lüsizimakhosz, amikor harcoltak, és láttam, milyenek. Abból is ítéletet alkothatunk róluk, hogy mintha csak törvényszerű volna, egyetlen olyan férfiú sincs e nehézfegyverzetű vívók között, aki hírnevet szerzett volna a háborúban. Pedig minden más esetben a foglalkozásukkal szereznek maguknak hírt az emberek. Ők azonban, úgy látszik, ellentétben a többiekkel, egyenesen szerencsétlenek. Ezt a Sztészileoszt is, akit velem együtt akkora tömegben néztetek, amikor bemutatta a tudományát és nagyszájuskodott, jobban megfigyelhettem egyszer másutt, ahol szándéka ellenére megmutatkozott a maga valóságában. Amikor a hajó, amelyen szolgált, megtámadott egy teherbárkát, ő kaszás dárdával harcolt, s ezzel az elütő fegyverével maga is elütött a többiektől. Nem is érdemes mást elmondani róla, mint azt, hogy mire vezetett ez az agyafürt ötlet a dárdára szerelt kaszával. Mert ahogy ott hadakozott vele, az valahogyan belegabalyodott a bárka kötélzetébe és megakadt benne. No, Sztészileosz elkezdte rángatni, mert ki akarta szabadítani, de sehogyan sem tudta. A hajó közben siklott el a másik mellett. Ő egy ideig futott a hajón, markolva a dárdát, de aztán a bárka elment a hajó mellett és vonszolni kezdte őt, mert még fogta a fegyvert. Kezdte hát apródonként utánaengedni a nyelet, és végül már a dárda alsó hegyébe* kapaszkodott. Volt ám nevetés meg taps a bárkán, mikor látták, milyen helyzetbe került. Aztán hogy valaki egy követ hajított a lába elé a fedélzetre és ő elengedte a dárdát, akkor már a hadihajón se tudta senki visszatartani a nevetését, mert látták lógni a bárka oldalán azt a kaszás dárdát. Biztos úgy áll hát a dolog, ahogyan Nikiasz mondja, de amivel én találkoztam, az ilyen volt.

VIII. Mint az elején is mondtam, akár csekély hasznú tudomány ez, akár nem is tudomány, hanem túloznak, akik annak tartják, nem érdemes vállalkozni rá, hogy megtanulja az ember. Ezért az a véleményem, hogy ha valaki gyáva, s úgy véli, vakmerőbbé válik, ha ezt tanulja – nos, akkor csak még nyilvánvalóbbá lesz, hogy milyen is ő. Ha pedig bátor és bámulják az emberek, akkor ha csak kicsit hibázik is, nagyon megszólják érte. Ellenszenves ugyanis az efféle tudás fitogtatása, és hacsak nem csodálatra méltó az a kiválóság, amellyel az illető kiemelkedik a többiek közül, hát nem kerülheti el, hogy nevetségessé ne váljék, amikor azzal dicsekszik, hogy birtokában van ennek a tudománynak.

Nos, Lüsizimakhoszom, én ilyennek látom e tanulmány szorgalmazását. De mint kezdetben

mondtam, nem szabad Szókratészt elengednünk, hanem meg kell kérnünk, vegyen részt a tanácskozásban: hogyan látja ő a szóban forgó kérdést.

LÜSZIMAKHOSZ

Bizony, Szókratész, meg is kérlek rá, mert úgy látom, döntőbíróra szorul a tanács.
IX. Persze, ha ezek ketten egyetértettek volna, kevésbé lenne erre szükség. Most azonban helyes lesz téged is meghallgatnunk, mert mint látod, Lakhész a Nikiaszéval ellentétes tételt állított: vajon te a két férfiú közül melyikre szavazol?

SZÓKRATÉSZ

Hogyhogy, Lüszimakhosz? Azt a véleményt akarod elfogadni, amelyet közülünk többen dicsérnek?

LÜSZIMAKHOSZ

Mi mást tegyen az ember, Szókratész?

SZÓKRATÉSZ

Melésziasz, te is így tennél? Ha a fiad testedzéséről volna szó, arról, hogy mit kell gyakorolnia, vajon a többségre hallgatnál, vagy arra, aki nagy tudásra és gyakorlatra tett szert egy tornamesternél?

MELÉSZIASZ

Nyilván az utóbbira, Szókratészom.

SZÓKRATÉSZ

Inkább hallgatnál tehát őrá, mint négyünkre.

MELÉSZIASZ

Valószínűleg.

SZÓKRATÉSZ

Gondolom, amit helyesen akarunk megítélni, arról tudás alapján, nem pedig mennyiség szerint kell döntenünk.

MELÉSZIASZ

Persze.

SZÓKRATÉSZ

Most is azt kell először megvizsgálnunk, hogy abban a kérdésben, amelyről tanácskozunk, szakértő-e valamelyikünk vagy sem. Ha egyikünk szakértő, akkor őrá kell hallgatnunk, még ha egymaga van is a véleményével, a többieket meg mellőznünk kell. Ha meg köztünk nincs ilyen, akkor valaki mást kell keresnünk. Avagy talán te meg Lüszimakhosz úgy vélték, valami csekélységről van szó, nem pedig arról, ami a legnagyobb vagyontok lehet? A fiúk

derék emberré válnak, vagy ellenkezőleg, haszontalanná. Ugyanúgy történik az atyai birtok vezetése, mint amilyenné a fiúk lesznek.

MELÉSZIASZ

Igazat szólsz.

SZÓKRATÉSZ

Nagy figyelem illeti meg tehát a kérdést.

MELÉSZIASZ Bizony nagy.

SZÓKRATÉSZ

Nos, mint az imént kérdeztem, hogyan vizsgálódnánk, ha azt akarnánk kikutatni, hogy melyikünk a legjártasabb a testedzésben? Ugye az, aki megtanulta és begyakorolta és jó mesterei voltak?

MELÉSZIASZ

Azt hiszem, igen.

SZÓKRATÉSZ

De ugye előbbre való az, hogy megkérdezzük: mi az, aminek a mesterét keressük?

MELÉSZIASZ Hogy érted?

X. SZÓKRATÉSZ

Világosabb lesz talán a következőkből. Úgy látom: nem jutottunk eleve egyetértésre abban, hogy miről is tanácskozunk; hogy mi az, amivel kapcsolatban azt vizsgáljuk, hogy melyikünk jártas benne, mert mestereket szerzett évégett, és melyikünk nem jártas.

NIKIASZ

Nem a fegyveres vívást vizsgáljuk, Szókratész?

SZÓKRATÉSZ

De azt. Nikiasz. Ha azonban egy gyógyszerrel kapcsolatban, amelyet a szemre szokás alkalmazni, fölveted a kérdést, hogy azt kell-e használni vagy sem – nos, mit gondolsz, ilyenkor a gyógyszerről vagy a szemről tanácskozik az ember?

NIKIASZ

A szemről.

SZÓKRATÉSZ

És ugye, ha azt latolgatja valaki, hogy egy lóra rakjon-e zablát vagy sem, s ha igen, mikor – akkor a lóról határoz, nem pedig a zabláról.

NIKIASZ Úgy van.
SZÓKRATÉSZ

Egyszóval, ha a vizsgálódás olyasmire irányul, ahol valamely eszköz egy cél érdekében adott, akkor a célt, nem pedig az eszközt tesszük vizsgálat tárgyává.

NIKIASZ

Szükségképpen.

SZÓKRATÉSZ

A tanácsadót is meg kell tehát vizsgálnunk, vajon szakértő-e abban az eljárásban, amelyet éppen vizsgálunk.

NIKIASZ

Meg bizony.

SZÓKRATÉSZ

Most ugye az ifjaknak a lelkük érdekében elsajátítandó jártasságát vizsgáljuk?

NIKIASZ

Igen.

SZÓKRATÉSZ

Azt kell tehát megvizsgálnunk, hogy melyikünk az, aki jártas is a lélek nevelésében, helyesen is tudja azt végezni és jó mesterei is voltak.

LAKHÉSZ

De hát, Szókratész, nem láttál még olyanokat, akik mester nélkül jobb szakemberré váltak, mint azok, akiknek voltak mestereik?

SZÓKRATÉSZ

Láttam én, Lakhész. De magad sem bíznál meg olyanokban, akiket jó mesterembereknek mondanak ugyan, de nem tudják megmutatni néhány jól sikerült alkotásukat.

LAKHÉSZ

Ebben igazad van.

XI. SZÓKRATÉSZ

Nekünk is ezt kell tehát tennünk, Lakhész és Nikiasz. Mivel Lüsziakhosz és Melésziasz a fiaikkal kapcsolatban tanácskozásra hívtak meg bennünket, mert azoknak lelkét a lehető legjobban kívánják kiművelni – ezért ha azt állítjuk, hogy erre képesek vagyunk, akkor be kell

mutatnunk mestereinket, azokat, akik maguk is elismerten kiváló emberek voltak, sok ifjú lelkét kiművelték és bennünket is tanítottak. Vagy ha valamelyikünk azt állítja, hogy nem volt

mestere, akkor nevezze meg tevékenységének eredményeit e tárgykörben, tudjon mutatni akár

athéniakat, akár idegeneket, akár szolgákat, akár szabadokat, akik általa váltak elismerten derék emberré. Ha pedig egyiket sem tehetjük, arra kell kérnünk őket, keressenek másokat, nehogy barátaink körében az a vélemény kapjon lábra, hogy ismerőseink fiai romlásának mi vagyunk a legfőbb oka.

Én először is azt említem meg magamról, Lüsziakhosz és Melésziasz, hogy nekem ebben nem volt mesterem. Pedig nagyon vágyom rá ifjúságomtól fogva. Ám a szofistáknak nem tudok tandíjat fizetni, jóllehet ők azt hirdetik magukról, hogy egyedül ők képesek rá, hogy nemes és derék emberré tegyenek. Magam pedig mindmáig képtelen vagyok rátalálni erre a mesterségre. Ha Nikiasz vagy Lakhész megtalálta és megtanulta, azon nem csodálkoznám. Hiszen vagyoniilag tehetősebbek nálam, így megtanulhatják másoktól, aztán meg idősebbek is,

tehát már rátalálhattak. Én úgy látom, ők képesek rá, hogy neveljék az embert. Nem nyilatkoztak volna olyan határozottan az ifjak számára hasznos és káros foglalatosságokról, ha nem volnának meggyőződve róla, hogy ismerik a dolgot. Egyebekben megbízom bennük, de hogy különböző állásponton vannak, azon csodálkozom.

Nos, Lüsziakhosz, nekem is van egy kérésem. Ahogy Lakhész az imént fölszólított, hogy ne engedj el engem, hanem kérdezz, most én is fölszólítalak: ne engedd el sem Lakhészt, sem Nikiaszt, hanem kérdezd ki őket. Így szólj hozzájuk: „Szókratész azt mondja, ő nem ért a dologhoz és nem képes megítélni, melyikőtök szól helyesen, mivel ő nem felfedezője és nem tudója semmi effélének. Te azonban, Lakhész és te, Nikiasz, mondjátok meg nekünk külön-külön, minő csodálatos mestertől tanultátok az ifjak nevelésére vonatkozó tudnivalókat? Egyáltalán tanultátok valakitől, vagy magatok jöttetek rá? S ha tanultátok, ki volt a mesteretek? S kik a társaitok, akik ugyanezzel a témával foglalkoznak – hogy ha az államügyek intézése miatt nem volna időtök, elmenjünk hozzájuk, és akár ajándékkal, akár kedvességgel, akár mindkettővel rábeszéljük őket, hogy foglalkozzanak a gyermekeinkkel és a tieitekkel, nehogy azok hitvány emberré válva megszégyenítsék őseiket.

Ha pedig magatok vagytok ennek a feltalálói, hozzatok fel példát! Azokét, akiket gondoskodástokkal hitványból nemes és derék emberré formáltatok. Mert ha ez az első alkalom, hogy nevelni kezdtek valakit, vegyétek figyelembe, hogy nem holmi káriaival* kísérleteztek, hanem a fiaitokkal és barátaitok fiaival, s éppen rátok illik a szólás: fazekasság, amely óriás kancsón kezd. Mondjátok meg hát, mi az, ami ebből illik rátok, s mi az, ami nem.”

Nos, Lüsziakhosz, ezeket tudakold meg tőlük, és el ne bocsásd őket.

XII. LÜSZIMAKHOSZ

Az a véleményem, férfiak, hogy Szókratész helyesen szól. De azt már magatoknak kell eldönteni, Nikiasz és Lakhész, hogy akartok-e e témakörben kérdéseket kapni és válaszolni rájuk. Mert nekem és Melésziasznak nyilván az volna a legkellemesebb, ha beszédekben sorra kívánnátok venni mindazt, amit Szókratész kérdez. Hiszen eleve abból indultam ki,

hogy azért hívtunk meg benneteket a tanácskozásra, mert úgy gondoljuk, valószínűleg foglalkoztok e kérdésekkel – egyébként is, meg azért is, mert fiaitok a nevelés szempontjából hozzávetőleg ugyanolyan életkorban vannak. Ezért ha nincs ellenvetétek, beszéljetek és vizsgálódjatok Szókratésszal közösen, kérdéseket intézvéen egymáshoz és válaszolva rájuk. Hiszen helyesen mondotta ő, hogy most a legnagyobb ügyünkről tanácskozunk. Lássátok hát! Úgy vélitek-e, hogy ezt kell tennünk?

NIKIASZ

Úgy látom, Lüszimakhosz, te Szókratészt voltaképpen csak az apja révén ismered, vele még nem társalogtál, e hacsak nem gyerekkorában, mikor a községbeliek körében apja társaságában melléd került a templomban vagy a község más összejövetelén. De világos, hogy mióta meglett ember, nem találkozta veled.

LÜSZIMAKHOSZ

Miből gondolod, Nikiasz?

XIII. NIKIASZ

Úgy látom, nem tudod, hogy aki Szókratész szavainak közelébe jut, mintegy a vele társalgók családjába, az beszélgetésre kényszerül. S bármiről kezdtek is beszélgetni, Szókratész vezeti Öt, és az nem hagyhatja abba a 188 a beszélgetést, míg el nem jutott odáig, hogy számot ad önmagáról: arról, hogy hogyan él most és hogyan élt azelőtt. Ha pedig idáig eljut, Szókratész el nem engedi, amíg szépen meg nem vizsgált mindent. Én hozzászoktam és tudom, hogy ezt el kell tőle túrni. Azt is jól tudom, hogy magam is el fogom túrni, mert örülök, Lüszimakhosz, ha közelében vagyok ennek a férfiúnak. Úgy vélem, nem rossz, ha emlékeztetnek bennünket b arra, amit helytelenül tettünk vagy teszünk: élete eljövendő részében előrelátóbbá válik, aki ezt nem kerüli el, hanem – Szólón szavával* – amíg csak él, kívánja és nagyra tartja a tanulást, és nem hiszi azt, hogy az öregség önmagában elegendő ahhoz, hogy megjöjjön az eszünk. Számomra se nem ismeretlen, se nem kellemetlen, ha Szókratész megvizsgál. Azt pedig már korábban is csaknem biztosra vettem, hogy nem az ifjacról lesz itt szó, ha Szókratész jelen van, hanem önmagunkról. Mondom, részemről semmi akadály, hogy úgy társalogjunk, ahogy Szókratész kívánja. De lásd Lakhészt, hogyan vélekedik ő erről!

XIV. LAKHÉSZ

Nekem, Nikiasz, egyszerű véleményem van a beszédekről. Vagy ha akarsz, nem egyszerű, hanem kettős: mert beszédkedvelőnek is vélhetnek meg beszédgyűlölőnek is. Amikor olyan férfit hallok az erényről vagy a bölcsesség egyik fajtájáról beszélni, aki talpig férfi és méltó a szavakra, amelyeket kimond, módfelett örülök, mert figyelek a beszélőre és a beszédre, mennyire összeillenek és harmonizálnak egymással. Teljes mértékben zenészek látom az ilyen embert, a legszebb harmóniák létrehozójának, aki nem lírát vagy gyermeteg hangszereket zenget, hanem valóban a saját életét éli, amelyben a szavaival összehangzanak a tettei, mégpedig mesterkéletlen dór hangnemben, gondolom, nem pedig ión, nem is phrüg vagy lúd módon, hanem az egyetlen görög harmónia szerint. Aki ezt hallatja, megörvendeztet, s ilyenkor beszédkedvelőnek látnak engem, olyan mohón fogadom magamba a beszédét. Aki

azonban az ellenkező módon jár el, szomorúvá tesz, mégpedig annál inkább, minél jobbnak látszik a beszéde. Ezzel azt éri el, hogy beszédgyűlölőnek látszom. Szókratész beszédeiben nem vagyok ugyan járatos, de úgy gondolom, tetteit már korábban megtapasztaltam, és úgy találtam, méltó ő arra, hogy szépen beszéljen és nyíltan szóljon. Ha ehhez is ért, tanácskozom vele. Szívesen venném, ha megvizsgálna, és nem restellnék tanulni sem. Egyetértek Szolónnal, csupán egy szót teszek hozzá a nézetéhez: Öregen is sokat akarok tanulni – de csak

derék mesterektől. Engedtessek meg nekem, hogy maga a mester is derék ember legyen, nehogy kelleetlenül tanuljak tőle és ezért nehéz felfogásúnak nézzenek. Aztán már azzal, hogy a tanító fiatalabb nálam, azzal, hogy nincs hírneve meg ehhez hasonló dolgokkal nem törődöm. Azt mondom neked, Szókratész, tetszésed szerint taníthatsz és megcáfolhatsz engem, tőlem pedig megtanulhatod azt, amit én tudok. Így tartalak számon attól a naptól fogva, mióta megosztottad velem a veszélyt, és úgy adtad tanújelét erényednek, ahogyan azt tennie kell annak, aki igazságosan akar tanúbizonyosságot tenni erényéről. Szólj tehát kedved szerint, és ne légy tekintettel életkorunkra!

XV. SZÓKRATÉSZ

Benneteket aztán, mint látom, nem vádolhatunk azzal, hogy nem álltok készen az együttes tanácskozásra és vizsgálódásra!

LÜSZIMAKHOSZ

Ez a dolgunk, Szókratészom! Hiszen téged is közénk valónak tartalak. Vizsgáld csak meg helyettem, mit is kell megtudakolnunk e férfiaktól az ifjak érdekében, és beszélgetvén tanácskozd meg velük. Én az életkoromnál fogva sok mindent elfelejték abból is, amit kérdezni szeretnék, meg abból is, amit válaszul hallok. Ha meg közben valami másról is esnék

szó, arra egyáltalán nem emlékezném. Beszélgetsetek csak, és vitassátok meg egymással a szóban forgó dolgot. Én majd hallgatom, s ha meghallgattam, Melésziasszal együtt azt teszem, amit ti jónak láttok.

SZÓKRATÉSZ

Nikiasz és Lakhész, engedelmeskednünk kell Lüsziimakhosznak és Melésziassznak. Elkezdtek vizsgálni, hogy kik voltak a tanítóink ebben a mesterségben, vagy kik voltak azok, akiket jobb emberré tettünk. De bizonyára nem volna helytelen, ha önmagunkat is megvizsgálánánk. Gondolom, ez a vizsgálat ugyanoda vezet, de még előbből indul el. Ha megtudjuk, mi az, aminek a megjelenése tökéletesebbé teszi azt, amiben megjelenik, továbbá, ha képesek vagyunk előidézni ennek a megjelenését amabban, úgy világos, hogy arról is tudnánk, hogy amiről most éppen tanácsozunk, arra hogyan tehetünk szert a legkönnyebben és leghelyesebben. Nos, talán még nem értitek, amit mondok, de a következőkből meg fogjátok érteni.

Ha megtudjuk, hogy a látás, midőn megjelenik a szemben, tökéletesebbé teszi azt, amiben megjelenik, továbbá, ha képesek vagyunk előidézni megjelenését a szemben, akkor világos, hogy tudjuk, mi a látás, amelyről most éppen abban a vonatkozásban tanácsozunk, hogy hogyan tehetünk rá szert a legkönnyebben és leghelyesebben. Hiszen ha nem tudnánk, hogy mi a látás vagy mi a hallás, bajosan volnánk érdemes tanácsadók vagy orvosok olyan

szemészeti vagy fülészeti kérdésekben, hogy hogyan tehet szert az ember a leghelyesebb módon hallásra vagy látásra.

XVI. LAKHÉSZ

Igazad van, Szókratész.

SZÓKRATÉSZ

Ugye, Lakhész, minket arra kérnek, adjunk tanácsot abban a kérdésben, hogy a fiaikban megjelenő erény hogyan tehetné tökéletesebbé azok lelkét.

LAKHÉSZ

Úgy van.

SZÓKRATÉSZ

De ehhez szükséges tudnunk: mi az erény. Hiszen ha azt sem tudnánk, hogy egyáltalán mi az erény, hogyan tudnánk tanácsot adni bárkinek, hogy hogyan szerezheti meg a leghelyesebben?

LAKHÉSZ

Azt hiszem, Szókratész, sehogyan.

SZÓKRATÉSZ

Azt állítjuk tehát, Lakhész, hogy tudjuk, mi az erény?

LAKHÉSZ Azt bizony.

SZÓKRATÉSZ

Ugye, amit ismerünk, arról meg tudjuk mondani, hogy mi az?

LAKHÉSZ

Hogyne tudnánk.

SZÓKRATÉSZ

De ne vizsgáljuk egyből a teljes erényt, kedvesem, mert az alkalmasint túl nagy munka volna. Nézzük először valamely részét, vajon képesek vagyunk-e azt megfelelően megismerni. Így valószínűleg könnyebb is lesz nekünk a vizsgálat.

LAKHÉSZ

Úgy járjunk el, Szókratész, ahogy kívánod.

SZÓKRATÉSZ

Nos, melyiket válasszuk hát az erény részei közül? Nyilván azt, amelyikről úgy szoktak vélekedni, hogy a teljes fegyverzetben való vívás mesterségére vonatkozik. Közönségesen a bátorságról vélekednek így, ugye?

LAKHÉSZ

Határozottan arról vélekednek így.

SZÓKRATÉSZ

Ezért először is arra vállalkozunk, Lakhész, hogy megmondjuk, mi a bátorság. Azután azt vizsgáljuk meg, hogy milyen módon jelenik meg az ifjakban: vajon gyakorlás vagy tanulás révén. – De mondom, próbáld megfogalmazni, mi a bátorság!

XVII. LAKHÉSZ

Zeuszra is, Szókratészom, ezt nem nehéz megmondani. Hiszen ha valaki a csatasorban helytállva azon van, hogy távol tartsa az ellenséget és nem hátrál meg, nos, tudd meg, hogy az ilyen ember bátor.

SZÓKRATÉSZ

Igazad van, Lakhész. De talán nem fejeztem ki magam világosan, és én vagyok az oka, hogy nem arra válaszoltál, amire én gondoltam, amikor kérdeztem, hanem másra.

LAKHÉSZ

Hogy érted ezt, Szókratész?

SZÓKRATÉSZ

Megmondom, ha képes leszek rá. Mint mondod, az bátor, aki a csatasorban helytállva harcol az ellenséggel.

LAKHÉSZ

Azt mondom.

SZÓKRATÉSZ

Én is azt mondom. De mit tartasz arról, aki hátrálva harcol az ellenséggel, nem pedig helytállva?

LAKHÉSZ

Hogyhogy hátrálva?

SZÓKRATÉSZ

Ahogy például a szkúthákról szokták mondani, hogy nem kevésbé harcolnak hátrálva, mint támadáskor. Homérosz is, amikor valahol az Aineiasz lovait dicséri, azt mondja róluk, hogy tudnak fürgén erre meg arra üldözni is, meg menekülni is.* Magát Aineiaszt is ezért dicséri, a meneküléstudománya miatt, és azt mondja róla, ő a menekülés szakértője.*

LAKHÉSZ

Helyesen mondta, Szókratész, mert harci kocsikról beszélt. Te pedig a lovas szkúthákról szólsz. Azoknak a lovassága valóban így harcol, a nehézfegyverzetű görög gyalogság azonban úgy, ahogy én mondom.

SZÓKRATÉSZ

Talán a spártaiakét kivéve, Lakhész. Mert azt beszélük, hogy Plataiánál, amikor könnyűpajzsos csapatokkal kerültek szembe, nem akartak állóharcban küzdeni ellenük, hanem

meghátráltak, aztán amikor a perzsák hadrendje fölbomlott, lovasok módjára visszafordultak rájuk és így nyerték meg a csatát.

LAKHÉSZ

Igazad van.

XVIII. SZÓKRATÉSZ

Azért mondtam az imént, hogy én vagyok az oka annak, hogy nem feleltél helyesen: nem jól kérdeztem. Én ugyanis nemcsak azt akartam megtudakolni tőled, hogy kik bátrak a nehézfegyverzetű gyalogosok közül, hanem azt is, hogy a lovasságnál és valamennyi fegyvernemnél kik azok. Továbbá nemcsak azok után érdeklődöm, akik a háborúban bátrak, hanem azokra is kíváncsi vagyok, akik a tengeri veszedelmek közepette ilyenek, akik a betegséggel, a nyomorral szemben, vagy politikai ügyekben viselkednek bátran. Aztán nemcsak azok érdekelnek, akik a fájdalommal és a félelemmel szemben bátrak, hanem azok a csodálatos emberek is, akik a vágyakozással vagy a gyönyörrel harcolnak, akár helytállva, akár hátrálva. Hiszen vannak olyan emberek, Lakhész, akik az effélében bátrak.

LAKHÉSZ

Vannak bizony, Szókratész.

SZÓKRATÉSZ

Ugye az ilyenek valamennyien bátrak, csak éppen emezek a gyönyörökkel, amazok a fájdalommal szemben, némelyek a vágyakkal, mások a félelemmel szemben tanúsítanak bátorságot. És, gondolom, vannak emberek, akik ugyanezekben gyávák.

LAKHÉSZ

Vannak.

SZÓKRATÉSZ

Nos, a kérdésem arra irányul, hogy ezek mindegyike micsoda. Először azt próbálom megmondani a bátorságról, hogy mi az, ami mindezekben közös. Vagy nem érted még, amit mondok?

LAKHÉSZ

Nem teljesen.

XIX. SZÓKRATÉSZ

Úgy gondolom, mintha a gyorsaságra kérdeznék rá, hogy mi az, ami a futásban, a lantjátékban, a beszédben, a tanulásban és sok egyéb dologban megvan. Csaknem mindenben használjuk, amit csak érdemes említeni a kézzel, lábbal, szájjal, hanggal vagy értelemmel végzett tevékenységek közül.

LAKHÉSZ

Úgy van.

SZÓKRATÉSZ

Mármost ha valaki azt kérdezné: mondd, Szókratész, hogyan határoznád meg azt, amit valamennyi tevékenységben gyorsaságnak nevezel? – azt felelném neki, hogy annak a képességét nevezem így, hogy kicsiny idő alatt sokat tudunk végezni, akár a beszédben, akár a futásban, akár a többi dologban.

LAKHÉSZ

Helyes a válasz.

SZÓKRATÉSZ

Próbáld meg, Lakhész, így meghatározni a bátorságot! Miféle képesség az, amely a gyönyörben, a fájdalomban és valamennyi imént említettben ugyanaz és amelyet bátorságnak nevezünk?

LAKHÉSZ

Én úgy látom, hogy a léleknek valamiféle állhatatossága – ha meg kell határoznom, ami mindezeknek természete.

SZÓKRATÉSZ

Bizony meg kell, ha a kérdésre válaszolunk magunknak. Mégis az a véleményem, hogy nem tartanál mindenféle állhatatosságot bátorságnak. Abból következtek erre, hogy szinte biztosan tudom: a bátorságot szép dolognak tartod.

LAKHÉSZ

Biztosíthatlak róla, hogy a legszebbek egyikének.

SZÓKRATÉSZ

Ugye a belátással párosult állhatatosság jó és nemes?

LAKHÉSZ

Bizony az.

SZÓKRATÉSZ

Hát az, amelyik esztelenséggel párosul? Az ugye épp ellenkezőleg: ártalmas és kártékony?

LAKHÉSZ

Igen.

SZÓKRATÉSZ

Nevezheted-e szépek azt, ami ártalmas és kártékony?

LAKHÉSZ

Nem volna igazságos, Szókratészom.

SZÓKRATÉSZ

Egyetértesz tehát azzal, hogy az efféle állhatatosság nem bátorság, mert a bátorság szép dolog, ez pedig nem szép.

LAKHÉSZ

Igazad van.

SZÓKRATÉSZ

Meghatározásod szerint tehát a belátó állhatatosság a bátorság?

LAKHÉSZ

Így gondolom.

XX. SZÓKRATÉSZ

Nézzük hát, belátó volta mire vonatkozik. Vajon mindenre, legyen az akár nagy, akár kicsiny jelentőségű? Ha például valaki abban állhatatos, hogy okosan pazarolja a pénzét, mert tudja, hogy pazarlásával még többet szerez, azt bátornak neveznéd?

LAKHÉSZ

Zeuszra, dehogy!

SZÓKRATÉSZ

És ha például egy orvost a fia vagy bárkije, aki tüdőgyulladásban fekszik, arra kér, hogy adjon innia vagy ennie, s ő nem enged ebben, hanem állhatatos marad?

LAKHÉSZ

Azt sem nevezném annak.

SZÓKRATÉSZ

Hát azt a férfiút, aki állhatatosan kitart és harcolni akar, mert belátásával megfontolva a dolgot tudja, hogy a többiek segíteni fognak neki, s hogy az ellenfél gyengébb és hitványabb, mint ők, aztán meg neki a harcállása is jobb? Vajon azt nevezed-e bátrabbnak, aki ilyen belátás és felkészültség birtokában tanúsít állhatatosságot, vagy azt, aki az ellenséges táborban akar helyállni és állhatatos maradni?

LAKHÉSZ

Az a véleményem, Szókratész, hogy az ellenséges táborban lévő az állhatatosabb.

SZÓKRATÉSZ

Pedig az ő állhatatossága esztelenebb, mint a másiké.

LAKHÉSZ

Igazad van.

SZÓKRATÉSZ

No és azt, akinek a lovascsatában tanúsított állhatatossága a lovasküzdelem tudományával párosul, kevésbé tartod bátornak, mint azt, aki nem rendelkezik ezzel a tudománnyal?

LAKHÉSZ

Igen, ez a véleményem.

SZÓKRATÉSZ

Hát a parittyást, az íjászt *meg* akinek egyéb hadi mesterséggel párosul az állhatatossága?

LAKHÉSZ

Róluk is ezt gondolom.

SZÓKRATÉSZ

És akik abban akarnak állhatatosak lenni, hogy kútba ugranak és alámerülnek, vagy más effélet csinálnak, noha nem értenek hozzá – ezeket bátrabbaknak mondod, mint a hozzáértőket?

LAKHÉSZ

Mi mást mondhatna az ember, Szókratészom?

SZÓKRATÉSZ

Ha ez a véleménye, semmit.

LAKHÉSZ

Nekem ez a véleményem.

SZÓKRATÉSZ

Pedig az ilyenek értelmetlenebből kockáztatnak és tanúsítanak állhatatosságot, Lakhész, mint akik szakszerűen cselekszenek.

LAKHÉSZ

Láthatólag igen.

SZÓKRATÉSZ

Ugye az imént azt láttuk, hogy az esztelen vakmerőség és állhatatosság csúf és ártalmas?

LAKHÉSZ

Igen.

SZÓKRATÉSZ

És egyetértettünk abban, hogy a bátorság szép dolog.

LAKHÉSZ

Egyetértettünk.

SZÓKRATÉSZ

Most viszont azt mondjuk, hogy ez a csúfság, az esztelen állhatatosság: bátorság?

LAKHÉSZ

Igen.

SZÓKRATÉSZ

Szerinted helyesen mondjuk?

LAKHÉSZ

Zeuszra is, Szókratész, szerintem nem.

XXI. SZÓKRATÉSZ

Így hát én meg te – a szavaidat használva – nem vagyunk dór harmóniában, Lakhész: a tények nincsenek Összhangban szavainkkal, mert azt hiszem, ha valaki hallaná beszélgetésünket, azt mondhatná, hogy tetteinkben megvan a bátorság, de beszédünkben nincs meg.

LAKHÉSZ

Nagyon is igazad van.

SZÓKRATÉSZ

No és most mi legyen? Szerinted helyes, hogy ilyen helyzetben vagyunk?

SZÓKRATÉSZ

Hallod, Lakhész?

LAKHÉSZ

Hallom, de nemigen értem, amit mond.

SZÓKRATÉSZ

Azt hiszem, én értem: szerintem ez a férfiú a bátorságról azt állítja, hogy az valamiféle bölcsesség.

LAKHÉSZ

Miféle bölcsesség, Szókratész?

SZÓKRATÉSZ

Ezt ugye őtőle kérdezed?

LAKHÉSZ

Igen.

SZÓKRATÉSZ

Rajta, Nikiasz, mondd meg neki, hogy a te érvelésed szerint miféle bölcsesség a bátorság?
Csak nem a fuvolázással kapcsolatos?

NIKIASZ

Nem.

SZÓKRATÉSZ

Nem is a lant játékkal?

NIKIASZ

Nem.

SZÓKRATÉSZ

Akkor hát mi az? Minek a tudománya?

LAKHÉSZ

Nagyon jól kérdezed, Szókratész! Meg kell mondania, miféle tudománynak tekinti.

NIKIASZ

A veszedelmes és a biztonságos dolgok tudományának, Lakhész, mind a háborúban, mind minden egyéb helyzetben.

LAKHÉSZ

Micsoda lehetetlen dolgokat mond ez, Szókratész!

SZÓKRATÉSZ

Mire célsz, Lakhész?

LAKHÉSZ

Hogy mire? Hát mégiscsak különbözik a bölcsesség a bátorságtól!

SZÓKRATÉSZ

Nos, Nikiasz nem ezt mondja.

LAKHÉSZ

Zeuszra, nem! Ezért fecseg ostobaságokat!

SZÓKRATÉSZ

De akkor világosítsuk fel őt, ne pedig gáncsoljuk!

NIKIASZ

Ne bizony! De Lakhész szerintem arra törekszik, Szókratészom, hogy üres fecsegőnek állítson be engem, amint hogy ő is annak bizonyult az imént.

XXIII. LAKHÉSZ

Nagyon is így van, Nikiasz, és megpróbálom ezt bizonyítani is. Üres fecsegő vagy. Hiszen a betegségek esetében nem az orvosok azok, akik ismerik a veszélyt? Szerinted talán a bátor emberek ismerik? Vagy az orvosokat tartod bátor embereknek?

NIKIASZ

Nem.

LAKHÉSZ

Gondolom, a földműveseket sem. Jóllehet a földművelésben megjelenő veszedelmeket ők ismerik, és az összes többi kézműves is ismeri a saját szakmájában megnyilvánuló veszedelmes és biztonságos dolgot, s ettől még nem bátrak.

SZÓKRATÉSZ

Milyennek találod, amit Lakhész mond? Szerintem van benne valami.

NIKIASZ

Valami van benne, de nem igaz.

SZÓKRATÉSZ

Hogyhogy?

NIKIASZ

Mert ő azt képzei: az orvosok többet tudnak a betegről, mint azt, hogy mi az egészséges és mi a betegítő. Nagyjából ennyit tudnak csupán. De azt hiszed, Lakhész, fölismerik az orvosok azt, hogy valakinek talán veszedelmesebb meggyógyulnia, mint betegeskednie? Avagy nem volna jobb sok ember számára az, ha nem épül föl, mint ha fölépül? Hiszen mondd csak: azt állítod, hogy mindenki számára az a jobb, hogy él? Vajon nem az volna a jobb sok embernek, ha meghal?

LAKHÉSZ

Úgy gondolom, jobb volna.

NIKIASZ

És úgy gondolsz, hogy akiknek hasznos a halál, azok számára ugyanazon dolgok veszedelmesek, mint akiknek az élet hasznos?

LAKHÉSZ

Nem gondolom úgy.

NIKIASZ

De ennek az ismeretét az orvosnak tulajdonítod, vagy valamely más mesterembernek, csak éppen annak nem, aki ismeri a veszedelmes és nem veszedelmes dolgokat, s akit én bátornak nevezek?

SZÓKRATÉSZ

Érted, mit mond, Lakhészem?

LAKHÉSZ

Értem. A jószokat nevezi bátraknak. Hiszen ki más tudja, kinek jobb élnie vagy meghalnia? Egyébként te, Nikiasz, jósnak tartod magad, vagy se jósnak, se bátornak?

■

NIKIASZ

Nicsak! Szerinted a jószra tartozik a veszedelmes és a biztonságos dolgok ismerete?

LAKHÉSZ

Szerintem igen. Hiszen ki másra?

XXIV. NIKIASZ

Sokkal inkább arra, akiről én beszélek, kedvesem. A jósnak a jövő jeleit kell csupán ismernie: vajon halál, betegség, vagy elvesztés vár-e valakire, vajon győzelem vagy vereség lesz-e része a harcban vagy egyéb küzdelemben? De már azt, hogy kinek jobb mindezt elszenvednie vagy nem elszenvednie, annak eldöntése miért tartoznék inkább a jószra, mint bárki másra?

LAKHÉSZ

Szókratész, én nem értem, mit akar mondani. Sem a jóst, sem az orvost, sem senki mást nem nevez bátornak – hacsak nem valamely istent nyilvánítja annak. Úgy látom, Nikiasz nem

akarja becsületesen elismerni, hogy nem mond semmit, hanem csűr-csavar, hogy tanácsstalanságát leplezze. Ezt azonban az imént mi is meg tudtuk volna tenni, hogy én meg te csűrjük-csavarjuk a szót, ha azt akartuk volna, nehogy úgy lássék, ellentmondunk önmagunknak. Ha törvényszéki beszédet mondtunk volna, lett volna valami értelme annak, hogy így járjunk el. De most, egy ilyen társaságban miért tetszelegne valaki hiú szavakkal?

SZÓKRATÉSZ

Szerintem sincs másként, Lakhész. De lássuk, vajon Nikiasz nem úgy gondolja-e, hogy mond valamit, és nem a beszéd kedvéért beszél! Fürkésszük ki világosabban, mit gondol! Ha úgy látjuk, mond valamit, helyt adunk neki. Ha nem, megtanítjuk.

LAKHÉSZ

Nos, Szókratészom, ha fürkészni akarsz, ám fürkészd! Én már eléggé kifürkészttem.

SZÓKRATÉSZ

Ez engem nem akadályoz. Fürkészésem közös lesz a tieddel.

LAKHÉSZ

Közös bizony.

XXV. SZÓKRATÉSZ

Mondd meg nekem, Nikiasz – helyesebben mondd meg nekünk, hiszen én meg Lakhész közösen beszélünk –; azt állítod, hogy a bátorság a veszedelmes és biztonságos dolgokra irányuló tudomány?

NIKIASZ

Azt.

SZÓKRATÉSZ

Ezzel a tudással nem rendelkezik minden ember: sem az orvos, sem a jók nem fogja tudni és nem is lesz bátor, hacsak el nem sajátítja ezt a tudományt. Nem így mondtad?

NIKIASZ

De így.

SZÓKRATÉSZ

Ahogy a szólás tartja tehát, hogy „nem minden disznó tudja ezt”, úgy nem is bátor mindegyik.

NIKIASZ

Szerintem nem.

SZÓKRATÉSZ

Nikiasz, te még a krommüóni vadkanról sem gondolod, hogy bátor volt. Ezt nem tréfából mondom: szükségszerűnek tartom, hogy akinek ez a véleménye, az vagy nem fogadja el, hogy a vadállat bátor, vagy azt is el kell fogadnia, hogy a vadállat oly mértékben bölcs, hogy amit kevés ember tud, hiszen az ilyen tudásra szert tenni nehéz, azt az oroszlán, a párduc vagy holmi vadkan ismeri. Akkor azonban szükségszerűen azt kell állítania, hogy az oroszlánya szarvas, a bika és a majom természeténél fogva bátor – ha a bátorságot úgy fogja föl, mint te.

LAKHÉSZ

Az istenekre mondom, jól beszélsz, Szókratészom! Válaszolj csak őszintén, Nikiasz, vajon azt állítod-e, hogy azok az állatok, amelyeket valamennyien bátornak tartunk, bölcsőbbek is nálunk, vagy valamennyiünk véleményével ellentétben még bátornak sem mered őket nevezni?

NIKIASZ

Nem nevezem bátornak, Lakhész, sem a vadállatokat, sem semmi olyan lényt, amely tudatlansága miatt nem fél a veszedelemtől: félelem nélkülinek és butának nevezem az ilyet. Vagy azt hiszed, minden olyan gyereket bátornak tartok, aki tudatlansága miatt semmitől sem fél? A félelem nélküli és a bátor szerintem nem ugyanaz. Úgy gondolom, a bátorságban és az előrelátásban igen keveseknek van részük – a vakmerőség, a merészség és az előrelátás hiányából fakadó félelemnélküliség ellenben sok férfinak, nőnek, gyerekeknek és vadállatnak kijutott. Nos, amit te is meg a tömeg is bátorságnak neveztek, azt én vakmerőségnek mondom – míg a bátrak, akikről beszélek: a belátók.

XXVI. LAKHÉSZ

Nézd csak, Szókratész, hogy ékeskedik a beszédével, legalábbis ezt hiszi! Azokat meg, akiket mindenki bátornak tart, megfosztja ettől a dicsőségtől.

NIKIASZ

Dehogy, Lakhész, ne nyugtalankodj. Hiszen téged is bölcsnek tartalak, meg Lamakhoszt is, mivel bátrak vagytok, és még számos athéniről ez a véleményem.*

LAKHÉSZ

Erre nem mondok semmit, pedig tudnék, nehogy azt mondd, hogy igazi aixóneai vagyok.

SZÓKRATÉSZ

Ne is mondj semmit, Lakhész. Úgy látom, nem vetted észre, hogy ő ezt a bölcsességet a mi barátunktól, Damóntól vette, Damón pedig sokat időzött Prodikosz társaságában, akiről az a vélemény, hogy a szofisták között ő tudja a leghelyesebben megkülönböztetni az ilyen szavak jelentését.

LAKHÉSZ

Bizony, Szókratész, szofistához jobban is illik az effajta fecsegés, mint egy olyan férfiúhoz, akit az állam előjáróságra érdemesít.

SZÓKRATÉSZ

A legfőbb ügyek előjárójához, barátom, az illik, hogy a legnagyobb fokú belátás legyen a birtokában. Szerintem pedig Nikiasz méltó rá, hogy odafigyeljünk, mire tekint ő, amikor a „bátorság” kifejezést használja,

LAKHÉSZ

Vizsgáld magad, Szókratész.

SZÓKRATÉSZ

Ezt akarom tenni, kedvesem. De nehogy azt hidd, hogy szabadon eresztelek a beszédközösségből, hanem figyelj ide és vizsgáld te is a mondottakat.

LAKHÉSZ

Meglesz, ha ez szerinted használ.

XXVII. SZÓKRATÉSZ

Szerintem igen. Te pedig, Nikiaszom, kezd előlről. Tudod, a bátorságot beszélgetésünk elején az erény részének tekintettük.

NIKIASZ

Tudom.

SZÓKRATÉSZ

Ugye te is úgy feleltél, hogy rész ő, egyike ama részeknek, amelyeknek összességét erénynek nevezzük.

NIKIASZ

Igen.

SZÓKRATÉSZ

Tehát azt mondod te is, amit én? Én ugyanis a bátorság mellett megnevezem a mértékletességet, az igazságosságot és más efféléket. Te is?

NIKIASZ

Én is.

SZÓKRATÉSZ

Akkor most figyelj ide! Ebben ugyanis egyetértünk, de vizsgáljuk meg a veszedelmes és a biztonságos dolgokat, vajon azokról nem mást tartasz-e, mint mi! Megmondjuk, mit tartunk róluk, te pedig, ha nem értesz egyet velünk, megtanítasz a saját véleményedre. Úgy véljük, veszedelmesek azok a dolgok, amelyek félelmet keltenek, biztonságosak ellenben azok, amelyek nem keltenek félelmet. Félelmet pedig nem a múltbeli vagy jelenlévő rosszak keltenek, hanem amelyek a jövőben következnek be. A félelem ugyanis a jövőben bekövetkező rossz várása. Vagy te nem így gondolod, Lakhész?

LAKHÉSZ

Teljesen így gondolom, Szókratész.

SZÓKRATÉSZ

A mi véleményünket, Nikiasz, hallod: veszedelmesnek az eljövendő rosszat mondjuk, biztonságosnak az eljövendő nem rosszat, vagyis jót. Te is ezt mondod, vagy más a véleményed?

NIKIASZ

Én is ezt mondom.

SZÓKRATÉSZ

Ezeknek a tudományát nevezed bátorságnak?

NIKIASZ

Ezeket.

XXVIII. SZÓKRATÉSZ

De vizsgáljuk meg még a harmadikat is, vajon egy véleményen vagyunk-e, te meg mi!

NIKIASZ

Melyik az?

SZÓKRATÉSZ

Megmondom. Szerintem és Lakhész szerint az olyan dolgok esetében, amelyekkel foglalkozik tudomány, nem más-más tudomány feladata tudni, hogy az elmúlt, a jelenvaló és az eljövendő dolgok hogyan voltak, vannak és hogyan mennek majd végbe a leghelyesebb módon, hanem mindez ugyanarra a tudományra tartozik. Például ami az egészséget illeti, annak valamennyi időpontban való előfordulásával nem más, mint az egyetlen

orvostudomány foglalkozik. Ez veszi szemügyre a keletkezőben lévő és a létrejött egészséget is, valamint a majd létrejövőt, hogy hogyan jön létre. Ugyanígy foglalkozik a föld terményeivel a földművelés. Azt pedig magatok is tanúsíthatjátok, hogy a hadtudomány látja előre leghelyesebben a végbemenendő eseményeket is, és nem hiszi, hogy jósláshoz kell folyamodnia, hanem tudja, hogy neki kell irányítania, mivel jobban ismeri a jelenlegi és a jövőben bekövetkező hadi eseményeket. A törvény is úgy rendelkezik, hogy ne a jós uralkodjék a hadvezéren, hanem a hadvezér a jóson. Ezt mondjuk, Lakhész?

LAKHÉSZ

Ezt mondjuk.

SZÓKRATÉSZ

Nos hát! Osztod-e azt a nézetünket, Nikiasz, hogy ugyanazokkal a dolgokkal ugyanaz a tudomány foglalkozik, akár eljövendő, akár jelenvaló vagy már végbement dolgok azok?

NIKIASZ

Osztom, Szókratész, mert szerintem így van.

SZÓKRATÉSZ

Ugye, kedvesem, a bátorság, mint mondod, a veszedelmes és a biztonságos dolgokra vonatkozó tudomány. Így van?

NIKIASZ

Igen.

SZÓKRATÉSZ

A veszedelmes és a biztonságos dolgokról pedig megegyeztünk, hogy azok a jövőbeli jók és rosszak.

NIKIASZ

Így van.

SZÓKRATÉSZ

A bátorság tehát nem csupán a veszedelmes és a biztonságos dolgok tudománya, hiszen a jó és rossz dolgok közül nemcsak az eljövendőkre vonatkozik, hanem a jelenlegire, az elmúltra és valamennyi módon fennállóra, mint a többi tudomány is.

NIKIASZ

Úgy látszik, igen.

XXIX. SZÓKRATÉSZ

A bátorságnak tehát alig harmadrészét adtad meg korábbi válaszodban, Nikiasz. Pedig mi a teljes bátorságról kérdeztük, hogy mi az. Most ellenben úgy fest, hogy a te szavaid szerint a bátorság nemcsak a veszedelmes és a biztonságos dolgok tudománya, hanem a valamennyi módon fennálló jóra és rosszra vonatkozik a bátorság, mint azt beszéded állítja. Mit gondolsz. Nikiasz, ilyenformán kell átalakítani a meghatározásodat?

NIKIASZ

Úgy látszik, Szókratész, igen.

SZÓKRATÉSZ

Szerinted, csodálatra méltó barátom, hiányos volna-e az olyan ember erénye, aki valamennyi jónak valamennyi előfordulását: a meglévőt, az eljövendőt és a múltban bekövetkezettet is ismerné, s a rosszat ugyanígy? Úgy véled, szüksége volna a mértékletességre, az igazságosságra és a jámborságra az olyannak, aki ezen egyetlen erény révén helyesen föl tudja fogni az istenekkel és az emberekkel kapcsolatos veszedelmes és nem veszedelmes dolgokat, létre tudja hozni a jót és helyesen tud élni a tudásával?

NIKIASZ

Szerintem mondasz valamit, Szókratész.

SZÓKRATÉSZ

Amiről tehát most beszéltél, Nikiaszom, az nem része az erénynek, hanem a teljes erény.

NIKIASZ

Úgy látszik, az.

SZÓKRATÉSZ

Pedig mi azt mondtuk, hogy a bátorság az erény egyik része.

NIKIASZ

Ezt mondtuk.

SZÓKRATÉSZ

Amit meg most mondtunk, abból nem ez tűnik ki.

NIKIASZ

Nem.

SZÓKRATÉSZ

Nem találtuk meg tehát, Nikiaszom, hogy mi a bátorság.

NIKIASZ

Úgy látszik, nem.

LAKHÉSZ

Pedig én azt hittem, kedves Nikiasz, hogy meg fogod találni, mert engem, amikor válaszoltam Szókratésznek, lefitymáltál. Nagyon reméltem, hogy a Damóntól fölszedett bölcsességeddel megleled.

XXX. NIKIASZ

Ez igen, Lakhész! Azt hiszed, mit sem számít, hogy az előbb kiderült: semmit sem tudsz a bátorságról. De most, hogy kitűnt: én vagyok a másik tudatlan, arra bezzeg odafigyelsz. Úgy látszik, neked semmit sem jelent, hogy velem együtt te sem tudsz semmit arról a tudományról, amelyről pedig, aki férfinak tartja magát, tudnia illik, hogy micsoda. Szerintem te aztán igazán emberséges dolgot művelsz: nem magadra vagy tekintettel, hanem másokra. Én viszont úgy vélem, amiről beszélgettünk, most eleget szóltam. Ha valamiről nem beszéltem kielégítő módon, később helyesbíteni fogom Damón segítségével is, akiről te azt hiszed, kinevetheted, pedig még sose láttad Damónt, meg mások segítségével. S ha majd tudásom alapossá vált, megtanítalak rá téged is, és nem leszek irigy, mert szerintem nagyon is rád fér a tanulás.

LAKHÉSZ

Mert te meg bölcs vagy, Nikiasz. De én Lüsziakhosznak és Melésziasznak mégis azt javaslom, hogy ha a fiúk nevelésével foglalkoznak, engedjék meg, hogy te meg én búcsút vegyünk tőlük, de mint az elején is mondtam, Szókratészt ne hagyják elmenni. Ha az én fiaim olyan idősök volnának, magam is így tennék.

NIKIASZ

Ebben én is egyetértek, hogy ha Szókratész foglalkozni akar a fiúkkal, senki mást ne keressenek. Hiszen én is a legszívesebben őrá bíznom Nikératoszt, ha vállalná. De valahányszor erre emlékeztetem, másokat ajánl, ő meg nem vállalja. De nézd csak, Lüsziakhosz, hátha rád jobban hallgat Szókratész!

LÜSZIMAKHOSZ

Úgy is volna igazságos, Nikiasz, mivel magam is sok olyan dolgot megtennék neki, amit nem tennék meg sok embernek. Mit mondasz tehát, Szókratész? Hallgatsz-e rám és kívánod-e velem együtt, hogy a fiúk a lehető legjobbakká váljanak?

XXXI. SZÓKRATÉSZ

Szörnyű is volna, Lüsizimakhosz, nem kívánni valakinek, hogy kiválóvá legyen. Ha az

iménti párbeszédekben én jártasnak bizonyultam volna valamiben, ők ketten meg járatlannak, úgy igazságos volna, hogy erre a feladatra elsősorban engem kérj föl. Most azonban valamennyien egyformán tanácstalanok vagyunk: miért választaná bárki egyikünket is? Szerintem semelyikünket sem érdemes. De éppen azért, mert így áll a dolog, figyeljétek, mit tanácsolok nektek. Azt mondom, férfiak – senki se fecsegye ki a titkot! –, hogy közösen kell megkeresnünk magunknak a lehető legjobb mestert, mert rászorulunk, meg a fiúk érdekében is így kell cselekednünk, nem kímélve sem költséget, sem egyebet. Nem ajánlom, hogy ilyenek maradjunk, amilyenek most vagyunk. Ha pedig valaki nevet rajtunk, hogy ebben az életkorban még tanítót keresünk, akkor Homérosszal kell védekeznünk, aki szerint „nincstelen embernek sose hasznos társa a szégyen”.* Majd mi is búcsút veszünk attól, aki így beszél, és közösen fogunk törődni magunkkal is meg a fiúkkal is.

LÜSZIMAKHOSZ

Kedvemre van, Szókratész, amit mondasz. Mivel én vagyok a legöregebb, én akarok a legnagyobb buzgalommal együtt tanulni a fiúkkal. Tedd meg nekem a következőt: gyere el hozzám reggel, és ne legyen más elfoglaltságod, hogy megtanácskozzuk a dolgot. Most pedig oszlassuk föl a gyűlést.

SZÓKRATÉSZ

Ezt fogom tenni, Lüsizimakhosz. Reggel elmegyek hozzád, ha isten akarja.